

14998

Wm. J. G. S. S. S.

891. 71. 092

9 - 84

12 9 NOV 2010

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԼՈՒՍՏԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ԳՐԱԿԱՎՈՐՄԱՆ ԽՆՏԻՑՈՒՑ

Հ. ԳՐԻՅԱՆ

ՏՈՒՐԳԵՆԵՎ

891.71.092
Գ-84

1936 թ.

ՅԵՐԵՎԱՆ

4/11-8-300

Նախորդ առաջագործւոյն ժողով (Ներսիսյանի մասին) ընթացիկ, զոր 1830-40-ական թվականներին արեւմտահայկեաների հասանքը տակաւին վրդապետի ղեկավարութեան տակ լինելով, զոր այդ հասանքը իրենց ղեկավարութեամբ եր տարբեր սոցիալական խաւերի ներկայացուցիչներ և դասակարգային տարբեր պահանջներ առաջադրող մարդկանց, զորոնք միացած էին մեկ ընդհանուր նպատակի շուրջը - Ժողովարարական իրաւունքի վերացումը, զորն ալեկոծում եր ռուս-հասարակական-քաղաքական միտքը:

Կապիտալիզմն անուշ էր Ռուսաստանի եկեղեցական, սակայն Ժողովարարական հարաբերւթեցումները դա դառնեցում էին նրա առաջընթացը: Ամբողջ առաջադիր ինտելիգենցիան՝ լիբերալ և դեմոկրատ, պահանջում եր ազատել մութիկին Ժողովական կախումից, վերջ տալ սոսկաւի շահերի համնող նրա տնտեսական տարկացմանը, զորն առաջ եր բերում նաև նրա մտածող տարկացումը, վերջ տալ քաղաքային կառուցման (ռուսկա) և Ժողովարարական (անհատական և ընտանիքով): Բայց ինչպես պետք է ազատել Ժողովարարացուն՝ հողի հետ միասին, առանց փրկւանքի, թե՛ առանց հողի: Այս հարցում սահմանափակում էին լիբերալներն ու դեմոկրատները: Առաջինները յեշտելով կալվածատիրական դասակարգի շահերից, հետապնդելով Ռուսաստանի կապիտալիստականացումը, բռնում էին ռեֆորմի ուղին, զորն առանց ստանձնելու տիրող կարգերի հիմունքները, ի վիճակի կլինէր Ժամայարի հարթել կապիտալիզմի վարձապետն առաջ (թող զոր այդ վարձապետը գնար դանդաղ տեմպով): Մա կապիտալիզմի վարձապետն այսպես կոչված պրուսական տիպն եր, յունկերական ուղին: Յերկրորդները յեշտելով Ժողովարարացույցի իրական շահերից (թեև որեւէ տիպորեն ղեկավարվում էին կապիտալիզմի վարձապետն սույն պահանջներով), կանգնած էին գյուղացիական հեղափոխւթեցումն սկսւմնքի վրա, կալվածատիրական հողերի անվճար բռնագրավման սկսւմնքի վրա: Մա կապիտալիզմի վարձապետն այսպես կոչված ամերիկական տիպն է, զորի նախապայմանը հարստահարող ու պորտաբույծ կալվածատիրութեան ու նրա զահերի պաշտպանը հանդիսացող քարական ռաւա-թերաւական միապետութեան բռնի տապալումն է:

Արեւմտահայկեաների այդ պլեյադունքն էին գտնվում Ստանկելիչը, Փրանովսկին, Բելինսկին, Բուկինը, Գերցերը, Տուրգենևը, զորոնք հետո, դասակարգային պայքարի հետագա արժանք այս-

նախագահ էն և առաջադրում Ռուսաստանը վերափոխելու և
 ընդ հասարակական - քաղաքական քաղաքը : Արևմտահայերի
 մի մասն ուսումնական սոցիալիզմին հարելով հեռանում է Յե-
 գորի հայեցողական իրենախոսից և անցնում ֆեյերբախյան մա-
 տերիալիզմին . առանձին անհատներ կարողանում են նույնիսկ ընդ-
 հույս մտնելով Մարքսին (Գերցեն) , վերանր միտնվելով յեֆրո-
 պական հեղափոխությունների մեջ , անցնում են մանր բուրժուական
 անարևելի գերգերո (Բախունին) , իսկ մի մասն էլ թեթևում է դե-
 պի լիբերալիզմը - կապիտալիզմի զարգացման խաղաղ ուղին (Բրու-
 կին , Տուրգենև) : Դեպ արևմտականների այդ կազմը չլուսավեց
 1848 թվի փարիսյան պրոլետարիատի հեղափոխական վարժողության ,
 Գյուդալիական խոսքությունների ազդեցության տակ : 1848 թվին
 արևմտյան Յեֆրոպայում կոմունիզմի դեմ կազմակերպված ռեպ-
 րիան (Հոսսի պապից ու ռուսական ցարից մինչև Մետերնիին
 ու Գրիգորն) իր արձագանքը գտավ Ռուսաստանում և առաջ
 բերեց արևմտականների նոր խմբավորում : Այդ վերախմբավորման
 ժամանակ թշնամի դիրքեր անցան նախկին « Բարեկամները » : Տուր-
 գենևից , վորն իր ասելով համահիսյան յերգում էր տվել հոգեւո-
 ժորոտատիկության դեմ , կողմնորոշվեց դեպի լիբերալիզմը և հակա-
 դրվեց հեղափոխական դեմոկրատիային :

61021-67

Իսկան Անդրեյիչ Տուրգենևը ծնվել է 1818 թվին Ռյու-
 քաղաքում , նրա հայրը հարուստ կալվածատեր էր և պաշտոնաթող
 ֆեդալետ , խոտաբար մի մարդ : Նրա մայրը ֆրանսական դաստի-
 ակուսություն ստացած , բայց քմահաժ ու ամբարշտու-
 ռություն էր , վորին Տուրգենևը պատկերել է հետագայում իր
 « Մուսոն » պատմվածքում : Նա չորս տարեկան էր , յերբ ծնողնե-
 րը կատարեցին արտասահմանյան ծանապարհորդություն և ապա
 վերադառնալով հայրենի Սպասկոյե կալվածքը ապրեցին այն-
 տեղ մինչև 1827 թվականը : Տուրգենևն ունենալով նյութական
 լայն հնարավորություններ , ջրջապատված լինելով տնային ուսուցիչ-
 ների ու դաստիարակների խմբով , իր սկզբնական կրթությունը ըս-
 տացավ տանը : Ֆրանսացի ու գերմանացի դասատուների միջո-
 ցով : 1827 թվին նրա ծնողները վերաբնակություն հաստատեցին
 Մոսկվայում , իսկ 1829 թվին նա ընդունվեց Մոսկվայի հայկական
 լազարյան ծեմեդանը , վորտեղից սակայն , նույն թվին դուրս յեկավ :
 1833 թվականին 15 տարեկան Տուրգենևն ընդունվեց Մոսկվա-
 յի համալսարանի լեզվաբանական (словесное) ֆակուլտետը , մի
 տարի հետո , նա զրկվելով հորից , ֆեսայ Պետերբուրգ , ուր աշխա-
 տում էր նրա յեղբայրը : Պետերբուրգի համալսարանում նա սովոր-
 րեց հին լեզուներ և արդեն հունարենով կարողանում էր կարդալ
 հին հույն գրողներին և դրամատուրգներին : 1836 թվին ավար-
 տելով Պետերբուրգի համալսարանը , 1837 թվին ստացավ կան-
 դիսատի կոչում , իսկ մի տարի հետո Գիտություն մեջ ավելի
 խորանալու և փիլիսոփայության պրոֆեսորի աստի ծանր ֆանտա-
 յուններին պատրաստվելու համար մեկնեց Բեռլին՝ ունկնդրելու
 այն տեղի համալսարանում : 1840 թվին նա նորից յեղավ Բեռ-
 լինի համալսարանում և լսեց լեկցիաներ՝ ապրելով Ս. Բախունի-
 նի կենտ :

1841 թվին վերադառնալով Ռուսաստան , վորպեսզի փի-
 լիսոփայության մագիստրի քննություն տա , նրանից քննություն
 ընդունող շեղավ Մոսկվայի համալսարանի փիլիսոփայության
 ամբիոնի փակման պատճառով : Նա սկսում է մտնել ալ արևմ-
 տականներին (Գրանովսկի , Բելինսկի , Գերցեն) : Զերիասաարգ
 Տուրգենևը լռողնելով Գիտական աշխատանքի լծվելու իր
 մտադրությունը , մտնում է ծառայության ներքին գործոց մինիստ-
 րության մեջ , վորպես հատուկ հանձնարարությունների պաշտոնա-
 տար : Զարական ծառայությունը սակայն , շուտով նրան հիսա-
 թափեցնում է , նա ծառայում էր շատ վատ , վորովհետև առանձին
 հեռանկար չեր կապում դրա հետ , բանի վոր , ինչպես Պաերով
 սկիծ է ասում , ցարական շինովսի կական ապարատում առաջ

1

Տուրգենտի շղթա՝ պատմվածքները հակապետական, հակապաշտպանական վոչինչ չունեին իրենց մեջ։ Այնուհետև Տուրգենտը եղբայրներից ու ծառա զուգացու հարաբերու- յունները նկարագրեց շատ հաճելի ներկերով, տիպիկ բարձր մտայնությամբ, նրա մոտ և « Գայերն են կուշտ և վոչխարները կենդանի » և յերե յերեմե այս կամ այն ճորտատենը կանգ- նած չի իր « հայրական պատվարձան » դիրքի վրա և նեղացնում է հեղափառություն և աշխատանք մոտիկին, ապա գրանում վոչ- լի մեղք չունի տիրող տնտեսական և իրավաբանական սի- տեմը։ Տուրգենտը վոչպես հողատեր ազնվական, աշխատում է

40-50- անգամ ընդանալով հրապարակի վրա 700

*) Клеван, М. Н. — Летопись жизни и творчества
Тургенева

ված էր այդ կարգինալ հարցը, վորը կապուած էր բոլորի ու-
ղադրութեան կենտրոնը: Ճորտատիրական իրավունքի վերաց-
մանը տարբեր դասակարգեր տարբեր կերպ էին մոտենում:
Դեմոքրատ, թե՛ հեղափոխութեամբ. գյուղացիութեան ազատագր-
ումը վերակից՝ Ճորտատեր- կալվածատերերի, ցարի կողմից,
թե՛ ներքեկից՝ ապստամբած գյուղացիութեան կողմից: Առա-
ջինը ձեռնառու յեր լիբերալ ազնւականութեանն ու բուրժուա-
չիային, յերկրորդը՝ գյուղացիութեանը: Ճիշտ է, լիբերալ բուր-
ժուաչիան շահագորգոված էր, վոր հետգնման գումարը քիչ
լինի, վոր գյուղացիութեանն ազնւի շատ հող տալու
ազնւի ազատ դառնա Ճորտատերի հետագա կախումից, վոր-
պեսպի հեշտութեամբ և արագութեամբ կարողանա նրան ներ-
գրավել կապիտալի, ապրանքային տնտեսութեան գերիշխա-
նութեան տակ: Բայց նա յեղ, Ճորտատերի նման, դեմ էր ա-
մեն մի հեղափոխական բանի, վորը կուղղվեր արագան սե-
փականութեան դեմ առհասարակ և կալվածատերերի սեփակա-
նութեան ու իշխանութեան դեմ հատկապէս: Դրանով պետք է
բացատրել այն ահագին ցնծութիւնը, վոր բարձրացրեց Ալեք-
սանդր II-ի ռեֆորմը, ինչպէս Ռուսաստանում, այնպէս էլ նը-
րանից դուրս գտնվող լիբերալների շրջանում: Տուրգենեֆը,
վոր այն ժամանակ ապրում էր փարիզում և համոզված էր
վոր ցարական կառավարութիւնը նրան մշտական եմիգրա-
չիայի կրատնի, իսկույն գնում է փետրվարի 19-ի մանիֆես-
տի առթիվ կալվածակերպած յեկեղեցական մաղթանքի: Նա
իրեն պզայ բախարարված, վորպէս ռեֆորմիստ: Արժէ այս-
տեղ հիշատակել Նեկրասովի բանաստեղծութիւնը Տուրգե-
նեֆի հաննիքական յորդուրդ գրծող այդ գրողի մասին.

... Луч егда блеснул
Сомнительного света,
Молва грешила, что ты задумал
Свой факел... ждешь рассвета

На пыльных юношей борца,
Мы гложешь год от года
И не свист у дымного дыма
И не ропоту народа.

Իհարկէ, Նեկրասովը ծրլտ չի, յերը Տուրգենեֆի մեղ
1861 թվականին տննում է ինչվոր վիթխարի թեթում, նախ վե-
րագրելով այնպիսի ծառայութիւն, վորն իրականում չի յեղել:

Նա հանդիմանում է Տուրգենեֆին նախկին « Տախը» հանգչ
նելու, կատաղի խարապանի շառաշը և ժողովրդի հառաշը չե-
լսելու մեղ: Հալվանաբար մեծ բանաստեղծը նկատի ունի «վոր
տորի որագիր»-ում արտահայտված ազնւական հումանիզմը,
վորն հատուկ է ինչպէս Տուրգենեֆի առաջին պատմվածքնե-
րին, այնպէս էլ այն ժամանակվա ազնւական մի շարք գրող-
ների համար, վորոնք պալով ժողովրդական զանգվածների ըն-
դերքում հասունացող վերահաս փոթորիկը, հող էին պատ-
րաստում ռեֆորմի համար:

« Վորսորդի որագիրը» ժողովածուի մեղ ամփոփված
պատմվածքները գրված են 40 թվականի վերջերին և 50 թվա-
կանի սկզբներին. նրանց մեծ մասը գրվել է արտասահմանում
և տպվել Современник ժողովում: Այդ տարիները Տուր-
գենեֆի համեմատաբար ազատամիտ շրջանին են պատկա-
նում, յերը նա, ինչպէս առհասարակ լիբերալիզմը, ցարա-
կան իշխանութեան և Ճորտատիրութեան դեմ բռնել էին ո-
պոխիչիոն դիրք, մի շրջան, յերը Տուրգենեֆի իսկ խոսքե-
րով, « ծանր լուպեններ էին նրա համար», քանի վոր նրա
վերադառնալը կամ արտասահմանում մնալը հարցականի
տակ էր. « Յես իհարկէ, շեյի գրի « Վորսորդի որագիրը»,
յերթ Ռուսաստանում մնալի», - գրում է նա *): Այդ յեր-
կուղն ուներ իր պատճառը. ցարական գրաքննութիւնն այն-
քան խիստ էր, վոր « Վորսորդի որագիր»-ի նման շատ շա-
փավոր, բազկանաշափ անմեղ գիրքը պատճառ յեղավ, թե
հեղինակի միամյա բանտարկութեան և թե զանցառու գրա-
քննիչի հեռացման՝ Նիկոլայ I-ի կարգադրութեամբ: Պետք
է նկատել, վոր այդ գրքում պետեղված պատմվածքների մեծ
մասում բացակայում է Ճորտ գյուղացի և Ճորտատիրոջ հա-
կամարտութեանը: Պատմվածքների հերոսները մեծ մասամբ
ծառաներ, և ազնւական որեմտայիս ունեցող մարդիկ են
և կամ առանձին, բացառիկ կալվածատերեր, վորոնց դա-
ժանութիւններն ու աւճողութիւնները, Տուրգենեֆի ըմբռնու-
մով, պայմանավորված են իրենց անհատական խառնված-
քով և վոր թե սոցիալ- տնտեսական, դասակարգային կա-
պութեամբ: Տուրգենեֆն, ազնւի հետաքրքրում է իր հերոսի
ներքին ապրումները, քան թե այն արտադրական փոխա-
րաբերութիւնները, վոր կան, ասեմք Թորի և կալվածա-
տեր Պոլապոկինի միջև: Պատմվածքից միայն այն եղիմա

* շիշողութիւններ, եղ՝ 59

Հարո ու վայրենի», փորն իր անկուշտութեամբ ուղծաբէ-
ցողութեամբ ու ծուլութեամբ վռչ տի լավ բան չի կոտորածու՝
Եղևակեան Տուրգենեվի համար ամենի հաճելի յե գործ ունենալ
քաղաքականությունից հեռու կանգնած, իր վիժակից շրջագործ,
յերապետ կախինիչի, Յզմարտությունը վորոնող կայանի, կեն-
դանու նման աշխատող համար Գերասիմի, աղայի քարիքին
անթուն հսկող անտառապահ Բիրյուկի հետ, քան թե ընթացող,
բողոքող, իր ազատության ու հողի համար մարտնչող Դյուդա-
յուհ հետ։ 50-ական թվականների Գյուղայրական խռովությամբ
ները Տուրգենեվին ցույց տվին, վոր Գյուղայրին այլևս չի կամա-
տուր իր աղերսի և արտասուների վորութեանն ու քարիքի վո-
ղորմածությունը, ինչպես «Երասուր» Տորգենեվ է։ Եղև-
կի չելին դեպքեր յերբ ապստամբած մոսկով կայնով եր կոտու-
իր աղայի հետ, ամերուս եր նրա կալվածքը և հողը բռնագրա-
վուր։ Գյուղայրական այդ շարժումները ուսկ այլևակեան գե-
րողների մեջ լռեցնում են հուսանիքի մնացորդն-
րը, ուստի ան լիբերալիզմի մեջ. Կեղափոխականության նը
շուրջները և հաշտեցնում ցարական ինքնակալության
հետ։ Լիբերալները և դեմոկրատները, վորպես հակադիր դասա-
կարգային իդեոլոգիա արտահայտողներ, վերջնականապես բա-
ժանվում են։

1865 թվին Օդոնի լեւոն «Ժեմուշե-

սուր քննարկումներով: Տնտեսական իր փափերը խզում է վաղ
ժամանակների ժամանակների և նրա շուրջը հասարակական ժամանակ-
կանության, այսինքն Գերսկի Կառավարության և Գերսկի ու Ռուս-
յան հետ: 1882 թվին Գերսկին ուղղած իր նամակներին Գեր-
սկին (3/4) նաև ասել է ժամանակների և անկեղծության հետ
հետ Ռուսյան հետ անկեղծության անկեղծության, ժամանակների
անկեղծության Գերսկին անկեղծության է.

Տարգմենտը 1860 թվից, ինչպես ասացինք վերևում, հայ տարարու է Սовременник-ից իր դուրս գալու մասին, քանի որ ժամանակը Ռոբրուստովի «Յերբ կգա իսկական որդ» հոդ տրված սուր տոնը։ Հիմա ասելու հրապարակումը ինքնակապ տրված սուր տոնը։ Տարգմենտը իր նյութերն ուղղում էր, որն հոգևորից ասացել Տարգմենտը իր նյութերն ուղղում էր կառուցի «Русский Вестник» ժողովարին, վորովհետև նրան գտնուր էր «Վերնդեպոս և Ռոբրուստովի դեմոկրատիզմը»։ «Накануне» վեպն, որին և լույս տեսավ հենց այդ ժողովար 1860 թվին։ Հիմա Տարգմենտը այդ թվին համար վուր էր «Современник»-ի աշխատակիցը։ Չերնիշևսկին իր հիշողություններում պատմում է, վոր Տարգմենտը միշտ էլ հակակրում էր Ռոբրուստովին՝ վերջինիս շխալությունները, Տարգմենտի ազնվական մաներները ծաղրելու համար։ Ռոբրուստովի հոգևոր վայրացումը է ազնվական գրողին, վիրավորում նրա ինքնատիրությունը՝ նրան համարելով «վոչ տիտանական տաղանդ»։ Ռեմոկրատ քննադատը վերլուծելով Ռուսաստանի տաղանդ-իրավական այն պայմանները, վորովհետև ծնում և սնուցում են ազնվորդ մարդկանց, վորովհետև բոլորն էլ ազնիվ մարդիկ են, հրապարակում, փրկապատկարից հուրմ առնում, լավագույն ծրագրերով ուղղումներով հարուստ, բայց գործելու անընդունակ։ Հեղինակն ազնվական դասակարգից դուրս լեզվով, իշխող պայմանները հեռանկարով անգործության մասնավոր իր հեռանկարներն վերաբերվում է շատ համակրանքով, «Նրանց տաղանդների համար պակաս է և այդպիսի զգացում էլ

առաջ բերուած ընթերցող մասնակցի մեջ: Դորքույտքներ յեղ-
րակապում է, թե առաջին խոսակցողներն չի տվել ինքնագ-
ներ («Նախորդակիցներու, բազմաթիւ»), ապա ընտել փառք:
(Նախորդ և քաջիք որերն իրարից բաժանուած են միայն մի գիշե-
րով), նոր որը կծնի նոր, գործույթ և նկարագրական Բարրիկ,
նուս ինքնագներ, վորոնք իրենց կարգածները կուղղեն «Ներքին
թղթաւուն դեմ», վորը թուճակարու է ժողովրդի կյանքը, զոր
վաճ բոլոր կողմերու, տարբեր կերպարանքով. նրանք, այդ
«նոր Բարրիկ կապաւեն մեկ այս. միջակայից, նրա նորոգած-
քից ու փոքրագուցումից», այլևս չեն լինի ավելորդ, և եղբա-
գարու-խաւք տառապող և հաշտողական փոխադրութեան
տարված Բարրիկ:

Յեզ հոգապետ Տուրգենեւը համարյա իր բոլոր վեպե-
րու շողափել է ավելորդ Բարրիկ պրոբլեմը, հատկապես առա-
ջին վեպերու («Րյուս» «Չորհալեմու շնեզ» «Ու-
կանյու») մի պրոբլեմ, վոր արժարժու է 19-րդ դարի ու-
սաց գեղարվեստական գրականութեան մեջ. Գրիբոյեդովից ը-
կրամ:

«Ուկանյու» գրված է 1855 թվին, այս է տեսել
1856 թվին: Դա Տուրգենեւի առաջին վեպն է, վորն արտա-
յուրու է 30-40-ական թվականների, մինչև 1860-ական թվա-
նակաւուն ազնւական ինտելիգենցիայի տնտեսական-հասա-
րակական ու քաղաքական դրութեանը: Այդ ինտելիգենցիա-
յի լավագույն մասը դժգոհ լինելով նիկոլայեան ռեակցիայի
տիրապետութենից, իր վառվորուն յերիտասարդութեան որե-
րու կուտակված ենթահան տրամադրու է փոխոճապո-
թեան հարցերի լուծմանը, խորանու է Հեգելի իրեակաւու-
կան փոխոճապոթեան մեջ, աշխատելով երեւ հուզող քա-
ղաքական հարցերի պատասխանը գտնել այնտեղ: Այդ մի
դարաց է, վորի բովիւն աւանու է ինչպես Ուկանյու, այն-
պես եւ լեճնեւը, Բեր սնեւը, Լաւրեյկին և այլն, վո-
րոնք յեղել են մինչև-հոկ փոխոճապոթեան հարցի ղեկավար-
ներ: Պակոր սկով, ըստ Տուրգենեւի հայտարարութեան (իր
«Հիշողութեաններ»-ի մեջ), տրված է Սուանկեմիցի պատ-
կեր: Լեճնեւը, վոր իր յերիտասարդական շրջանի հաւթեա-
տութեամբ խելոքացել է, ապաւորվել փոխոճապոթեան ու-
մանտիկայի և կաել ռեալ հողին (նա վարպետորեն մշակում
է կառավարու է իր կալվածքը), չի կարող աւանաւորու-
թեամբ, առանց վոգեարարութեան խոսել ուսանողական այդ շը-
ջանի մասին:

«Вы представьте: сошлись человек пять-шесть
маленьких, одна саловая свечка горит, чай подог-
рется, прескверный и сухари и нелю старые, пре-
старые; а посмотрели бы вы на все наши ли-
ца, послушали бы речи наши! В глазах у каж-
дого восторг, и щени пылают, и сердце бьется,
и говорим мы о Боге, о правде, о будущности че-
ловечества, о поэзии, — говорим мы иногда
Вздор, восхищаясь мее пустяками; но что за-
беда!.. Рудин стоит по середине комнаты и
говорит, говорит прекрасно, ни дать ни
взять — молодой Демосфел перед шумя-
щими морями...»

Իսկ ով է Ուկանյու:

Ուկանյուսը է ավելակցութեան աղբաւ խաւք, ու-
չի ինչ վոր գյուղ, «յերկու ու կես» ծրու, նյութապես անապա-
հով է, ապրում է քերթների հաղթին: Թե ինչպիսի ծնողների
պալակ է, մանկութեան հասակում ինչպիսի դաստիարակութե-
ան է ստացել, մեծք չգիտէ: Հեղինակն իր հերոսին ծանոթա-
յում է այն ժամանակ, յորը նա արեւ հասնելուց, կալվա-
կերպեւծ Բարր է՝ ուրիշտիկ ու. Դարտարարու: Նա իր պերճա-
խոսութեամբ կարծարու, իրեն է հաւաքելովնուս ուսանող-
կան հարկեր անդամներին, արեւս գիտակցութեան մեջ մնա-
յում ընդհանուր կապ, ընդհանուր կարգ: Նա զուրկ լինելով
իր սեփական քաղքերից, փոխ անելով քերթների, հատկապես
Պալարիկու. Գաղափարները հաղորդում է իր շրջակայում-
ներին ավելի գեղեցիկ աւան, ավելի տրամաբանականութեւ
շարադրված: Նա խոսում է բարձր Գաղափարների, բարձր հաս-
կացողութեանների մասին (փոխոճապոթեան, արվեստի, գի-
տութեան, կրօնի) և այդ բոլոր դարձումը հասկանալի.
«Ничего не осталось бессмысленным, случайным; во всем
высказывалась разумная необходимость и красота, все полу-
чала значения свое и в то время таинственное; каждое
отдельное явление жизни звучало аккордом...»

Համարյա ամբողջումս հետ յեղ, նա մնում է նախ-
արիկ ուսանող, նախնիս խոսքի մարդ: Պերճախոսութեամբ

* Րյուս գլուխ IV
** Նախնիս տեղ

փեղակ դարձրած, նա չըզուր է մի ազնվականից. դեպի Բյուզը, բարբառում է մարդկության մասին, հասարակության անբաժնի սրբական պարտականության մասին, հավերժական ժողովրդության մասին, իր կուռ լոգիկայով խաբանակալորապես հիպոթեզում լիբերալ ծնողներին (հարյա լատանկայա) և գործունեության ծառայող տոշորված զավակներին (նատայիա), կոստի և գործի միջև յեղած հակասություններով ցուցաբերում իր սնանկությունը, հիասթափեցնում իր յերկրագուններին և փախչում էին մեկնասից դեպի նորը՝ չսպասելով հովանավորողի կողմից վռնվելուն։ Դուռ դինն ունի մեծագործության ծառայ, վիթխարի ծրագիր, սակայն այդ ծրագրերը փշրվում են իրականության կարծի խայռի վրա և կործանում ծրագրողներին։ Այս տեսակետից շատ բնորոշ է նրա և կուրբեկի. ընկերակցությունը Դուռնա տանի գետերից մեկը նախազանգուրության հարմարեցնելու նպատակով։ Այդ ձեռնարկությունը կազմակերպման որից արդեն լավ արդյունք չի խոստանում, վորովհետև յերկուսն էլ, թե Դուռնը և թե կուրբեկը հանդիսանում են աղբառ, իսկ այդպիսի խոշոր ձեռնարկության համար ավելի ևս թշվառ մարդիկ. նրանք ուտապիստ սոցիալիստների նման հույսը դնում են վաճառականների ոգնության վրա, նախակներով փող են կտրել, բանվորներ վարձում, վերջին կոպեկները ծախում և սնանկանալով բաժանվում միջանցից ու «փառահեղ» ծրագրից։ Նա անհաջողություն է կրում և Գիծապիստում, և Գիտությունը ձգտող հարուստ կալվածատիրոջ մոտ, վորի կարողությունը հույս ունեն հասարակության ոգտին ծառայեցնել, և լատանկայի մոտ, և՛ սիրային հարցում, վորովհետև ամեն տեղ նա հանդես է յեկել միայն վորպես խոսքի հերոս։

«Строить ниногда ничего не умел; да и мужрено, драм, строить, когда и позви-то под ногами нету, когда самому приходила соби-венный свой фундамент создавать!»)

Դուռնին տաղանդիան անձնական չէ միայն, այլ դասակարգային։ Չբաժնոր ազնվական ինտելիգենցիան կառչած էր լով ազնվական տրադիցիաներին, չէր կարող վերջնականապես իր կապերը խզել ազնվականությունից, չէր այլաժ այնտեղ նա չէր գտնում իր ուժերի համապատասխան գործադրությունը։ Անենալով ինչ վոր գյուղ «յերկու ու կես շնչով», նրանք շարունակում են իրենց համարել ազնվական, թեև ազնվականություն

* Նույն տեղ, վերջաբան

բյան բարձր շրջանը հրաժարվում է նրանց ընդունելուց, իսկ չինտելիգենցիան դեպարտամենտերը՝ նրանց ընդունակություններին համապատասխանող առաջին տալուց։ Դուռնները միայն խաբանակ բուրժուազիայի կողմի անցնելու, նրա գործին ծառայելու հնարավորությունից սրկված են, վորովհետև, նախ, այդ բուրժուազիան ինքն էլ դեռևս տնտեսական ու բաղաժական մարդետակցության մեջ տակալին նստած է ազնվականի, նքնասիությունը, դրա համար էլ Դուռնին այնքան բարձր գնահատում ինքնասիրությունը, այնքան բարձրանալ է խոսում փոխասիրության, վորպես կատարելագործման և մեծագործության աղբյուրի մասին։ Բայց այդ ինքնասիրությունը Դուռնին մոտ հասարակական կյանքից նահանջող, ամբողջական մասնաված ազնվականի ինքնասիրություն է, վորն առաջ է բերում, վոր թե ալարուկից անձնագոհություն ու մեծագործություն, այլ հուսահատություն, եղողվ։ Այդ հողի վրա յեղ առաջ են գալիս ավելորդ մարդիկ, մարդիկ, վորոնք հրաշալի տրամաբանում են, ունեն ազնիվ զգացումներ, մարդկության և վոր թե դասակարգի կամ ինքնիքի անունից են խոսում։ Տուրգենևի իր հերոսի պերժախոսության տակ թագնված ապիկարությունը յերևան է բերում Դուռնին և նատայիայի սիրային կալիտիվի մեջ։ Նատայիան, հակառակ հոգով ծերացած Դուռնին, դեռ գտնվում է իր պատանեկական խան դավառության շրջանում։ Նրա սիրուն (զգացումներն) ու գլուխ (մտքերը) կազմում են ներդաշնակություն, մինչդեռ Դուռնին մոտ դրանք մղելով ապիկարի և հակասության մեջ են։ Դուռնին իր կրթական պայքարի և հակասության մեջ է։ Դուռնին իր կրթական խոսքերի տակ թագնում է իր հոգեկան ու ֆիզիկական հոգնածությունը, մինչդեռ Նատայիան գործելու տեղանքով է բոցավառված։ Նատայիան Դուռնին պատկերացնում է վորպես հասարակական գործի վետերան. նա պատրաստ է նեցուկ հանդիսանալ, ֆայել իր սիրած մարդու հետ ամեն նախժարին կաժաններով, հաղթահարել, անտրտունջ տանել ամեն տեսակի սրկամբ, բաժանվել ընտանիքից, չեն թարկվել քննաժամ մոր կամքին, փախչել Դուռնին հետ, մինչդեռ վերջինս վճռական պահին ձեռքերը թափահարելով «աստված իմ, աստված իմ» է բացականչում։

Յերբ Նատայիան դիմում է Դուռնին վերջնականապես վորողելու իրենց վիճակը, խորհուրդ տալու իրեն, վերջինս ասուր ջուր է լցնում սիրո համար ամեն գոհաբերության պատրաստ յերիտասարդ աղջկա գլխին. նա համոզում է

Մատակարարին հնազանդվել մոր կամքին, մոռանալ իրեն .
 « Հնազանդվել բախտին ... առում է թուգիւնը : ինչ արած ,
 յես շատ լավ գիտես , թե վորքան այդ դառն է , ծանր անտանելի .
 բայց ինքեքոր դատեցեք , Մատակար Լիւթ-բախեմա , յես աղքատ եմ .
 ձեռքարիտ եմ , յես կարող եմ աշխատել , բայց յերեւ յես հարուստ եմ Լի-
 նելի , ի վիժակի կլինելիք , արդեօք , դուք տանել : բռնի բաժանվածուք-
 յունը ձեր ընտանիքից , ձեր մոր պարտքը . . . վոյ , Մատակար Լիւթ-
 սեւեւա , այդ մասին հիմա ձեռք : ինչպես յերևում է , մեզ վիժակված
 էե ապրել միասին , և այն յերջանկութեամբ , վոր յես եղի տննչում , ինչ
 համար չե՞ » *)

Լիւթ բախտից հետո , թվում է թէ , Թուգիւնը պիտի բաշխեր
 իր աննշան գլուղը և սպասեր մահի մահ : Բայց նա թափառապան
 հրեայի նման , ամենուրեք հաճողաբերով անհաջողութեան , ծանապար-
 հորդական ցուպն ու պայտապէր գտնին չի դնում և զարթնակում
 է բախտ վորոնել անընդհատ անհոգեղով այդ նոյն բախտը : « իմ մեջ ,
 առում է նա , ինչ վոր վորք է ձեռած , վոր կրծում է ինձ և անվերջ
 անհանգստացում է ինձ : Նա կրում է ինձ դեպի մարտիկ , վորոնք
 սկզբում յենթարկվում են իմ ապրելակցանք , իսկ հետո . . . » :
 Լիւթ « հետո » - յի մասին Թուգիւնը լռում է , յեղբայրացուցումը
 յողնելով մեզ : Հետո պատահում է այն , վոր նրան շրջապատող-
 ները շարունակ լսելով ծառեր վերաւբարձ նյութերի մասին , ծա-
 ռեր , վորոնք չեն վերածվում գործունեության , վարժունքի , հիւս-
 թակվում են Թուգիւնի , իսկ մեկնանքները՝ հրաժարվում են նը-
 յան հյուրընկալելուց : Ենթ թափառապան հոգան Գնում է նորից
 թափառելու , մինչև վոր 1848 թվականին մասնակցում է փա-
 րիսյան պրուետարիատի Բարիկադային պայքարին « մի ձեռքով
 կարմիր դրոշակ , մյուսում՝ կեռ և բուր թուր » և ընկնում այդ
 կռիվում : ինչպես տեսնում ենք պատմաւոր մեծ այնպիսի մարտու-
 համար , վոր գործի համար չեր ստեղծված , վորն իր կյանքում , իր
 իսկ իրաւունքներով արտաանել էր « խուփեր , խուփեր » միայն :
 վեպի ամբողջ ընթացքին այդպիսով հակառակ է նրա վերջավորու-
 յանը : Ասկայն այդ հակառակութունը բոլոր է հեղինակի նախնա-
 կան և հետագա մտադրութեանից : Հեղինակն սկզբում ծրագրել
 էր տալ դրական տիպ , շատերի ասելով , Բախտիւնին : Մինչև
 անգամ Գրվածքի վերնագիրը « Թուգիւն » չէր , այլ « Հաճա-
 րող եղակ » , բայց հետո իր լիբերալ համոտմանից ցուցմով

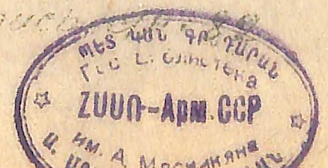
*) Նույն տեղ , Գլուխ IX

Ներսիս վերադարձան է յենթարկվում և վերջնականորեն հրաժար-
 ւակվում : Լիւթ վիժակում , ինչ խոսք , վոր Թուգիւնը նման չէ Բա-
 կունիւնին և հոսկայի յեր Տուրգենեւը , յեր 1856 թվին իր նամակ-
 ներից մեկում
 « Не пришло... что бы не ищете в "Рудине" ко-
 ние какого-нибудь известного лица... Уже ко-
 ние с кого списывать, так с себя начинаю... »)

Յերկրորդ վեպում (« Дворянское гнездо » , Գրված 1858
 թվին , տպված 1859 թվին « Современник » - ուր) նույն անվա-
 ճանութեան կյանքի ու բարքերի նկարագիրն է տալիս Տուրգենեւը :
 վեպի մեջ արտացոլված է եղի նախատեքորիս Թուգիւնի (1840-
 ական թվականների) անվաճակա ինտելիգենցիայի վիժակը , նրա տըն-
 տական ու մտավոր կացութիւնը : Տուրգենեւը « Թուգիւն » - ի հա-
 մեմատութեամբ ավելի մանրամասն ու հանգամանորեն է տալիս իր
 գլխավոր հերոսի՝ Լաւրեյկու մանկութիւնն ու յերիտասարդու-
 յնը , վերլուծում է այն պայմանները , վորոնց մեջ ձևավորվում ու
 կազմակերպվում են Լաւրեյկու , ավելորդ այդ մարտու արտաքին ու
 ներքին հատկանիշները : Փեղոր Լաւրեյկու ծագւումը պատկերը
 Գծագրելու նպատակով Տուրգենեւն նկատ է շատ հեռուից - փե-
 դորի « Պաժան Ժախի , ինչոր ու խորամանկ » , առաստաճեան ,
 բայց հարուստ նախապապից , Գաճառեւան անվաճակ , կոտիկ ,
 « Բայց վոչ շար , հյուրասեր ու զներով վորսորդութիւն անող
 պապից և փրկաւոր » , անասամբա , անհայն հետազայում կյան-
 քից ու բաղաժակաւորութիւնից հրաւաւիված , իր խուլ կալվածքում
 պատնեւավորված հորից - իվան Պետրովիչ Լաւրեյկուց , վորն
 իր մանկութիւնն անց է կացնում հարուստ մորաքրոջ մոտ , դա-
 տիարակվում նրա տանը և կերակրվում մորաքրոջ կարողութեանը
 ծանանգելու հոյակով : իվանի դատարարակը լինում է ժան- ժակ
 Թուգիւնի աշակերտ , նախկին արքայա- կարգիւր , վոր կրթում է
 իր անին Յրանաւիւն Յայիկի պեդագոգների Գաղափարներով , պատ-
 թասում բարձր անմեղականութեան շրջանի համար : Բայց այդ
 նույն ճակատագրից հետո Տարա ու քրոջն է անում ապա-
 ճա հարուստ ծանանգի կալված ծրագրեր (անհաճան անով իր
 70 տարեկան տիրուհի հետ և իր աննշան փոքրանկով նրա
 ամբողջ կարողութեանը) : Զրկելով մորաքրոջ հարստութեանից ,
 մայրաքաղաքի բարձր անմեղական շրջանում լինելու իմաստը
 բուրժուազի , և վորի մեջ անել էր նա , ցանկ ապրելու գաղ-
 տններին նկատմամբ պայման տեսնելու , նա վերադառնում է

61021-67

* Крестов Нестор

հոր կազմակերպիչը: Հայրենական տարիներն իրեն չգրեց իրոր, և չի
 չի, չհարողանալով հայրենի յերան կեցողություն, արքայություն
 հետ:

"Отцу не нравилась его столичная привычка, его
 драки, жадность, книги, его флейта, его опрятность,
 в которой не даром чудилась ему задлиность...
 - "Все здесь не по нам, - говорил он: - за столом
 привередничают, не ест, людского запаха, духоты
 переполность не может, вид пьяных его расстраива-
 ет, дрались при нем тоже не смей, служить не
 может; слаб, вялый, здоровьем; фрукты, женская
 этакой: А все оттого, что Вольтер в голо-
 ве сидит." xx)

Ի վաղ ժամանակներ իր ներկայությամբ անհարժեքություն եր
 պատճառում վոլ ծիայն հորը, Պետր Լեւոնիդի, այլև նրա
 տանը հյուրասիրող ճրագները բազմաթիվ: Ի վաղ այդ ուսար բազ-
 մաթիան թեք ծիայն յերկու արտակից ունի՝ Մայրը և նրա ծորտ ա-
 դախին Մալանյան. վերջինս հետ նրա կապերը փոխվում են սիրա-
 յին հարաբերության, վոր կատարվելու է Պետր Լեւոնիդի: Ի վա-
 ճը վճռական կերպով կայտարարում է հորը, թե իր բայն անբարո-
 յական չի համարում, թե իր հանգանքը քաղելու համար, հաստատ-
 ւորվել է ամուսնանալ Մալանյանի հետ: Նա փախչելով տնից, ի կա-
 տար է անում այդ մտադրությունը, բայց շուտով թողնում է Ռու-
 սաստանը և մեկնում Լոնդոն, վորպես ռուսական դեսպանատան
 աշխատակից: Լոնդոնում նա ռուսականություն է անգլիական բազա-
 բանտությունը, հետևում է գեղեցկուհու, Տոբանայի իր կնոջ:

Սակայն 1812 թվականի ֆրանս-ռուսական պատերազմը
 հայրենասիրական կրակով վառում է, ինչպես դիվանագետ ի վաճառի,
 այնպես ել կերու խուսի թեք իր ժամանակն անցկացնող Պետր լավ-
 րեցիու արտերը, նրանց հաղտեցնում իրար հետ, «նրանք յերկուսն
 ել չգալին, վոր իրենց յերաներում ռուսական արյունն է հոսում»,
 և չկարողանալով թշնամու դեմ: Ի վաճառ պարտապարհից հետո կար
 կին թողնում է կնոջն ու հայրենիքը, նորանքին վորդուն - Ֆեդորին
 և գնում է ապրելու փարիզում, վորպես պաշտոն առողջ աստիճա-
 նավոր: Յերկրորդ անգամ նրան հայրենիք է բերում հոր ծախված
 բորը, յերբ վորդին 12 տարեկան եր և անհրաժեշտ եր լրջորեն լր-
 բաղվել նրա դաստիարակությամբ: Նա իր հետ հայրենիք է բերում

*) форма - пдг

**) Оворянское гнездо, глава VIII

արժանի պատեր: «Պետրյան կատարվածք և բարեկամական
 վերաբերումը, անսխալ ընդհանրություն և կատարվածք
 նոր սրտեր: Հասկանալի նա իրորը ուղարկություն է քարնր
 իր արտերին յերկայանալու վրա:

"Короткие стриженные волосы, накрахмаленное жа-
 де, голгополой гороховый сюртук со лимонистыми
 воротничком, кислое выражение лица, что то рез-
 кое и вместе равнодушные в обращении, произ-
 ношение скзого зуби, деревянный внезапный
 дохот, отсутствующие улыбки, исключительно поли-
 тический и политико-экономический разговор,
 страсть к ервабам ростбидраа и портвейну-
 все в нем так и ваяло Великобританией: все
 он казался пропитан ее духом." x)

Նա կայտարարում է քորը, Փափրա Պետրոզյանին, թե իր
 նովին պիտի փոխել հոր մտադր կարգը, յերբ հսկայական թիվներ
 են վառվում ճրագեր հյուրերի մշտական բանալը կերակրելու վրա,
 թե թիվ կազմող տնային ծառայողներին պահելու վրա: Նրա այդ
 «հիմնական վերախառնություն» արտահայտվում է նրանով, վոր
 պատվիրում է մոսկվայից նոր կահկարասի, գործածության թեք
 և մոցնում թքամաններ, զանգեր, լվացարան, յեկրոպական փնի-
 ներ, ռուսական ողու փոխարեն, փոխվում է մեկ ել վորդու-
 Ֆեդորի վաճառքի դաստիարակության սրտերը, հսկ տնտեսա-թ-
 յան կառավարումը շարունակում է մնալ պառավ որիորդի Փա-
 փրա Պետրոզյանի ձեռքին, վորն ավելացնում է բահրան, ծանրա-
 նում կոնը:

Ֆեդորը 8 տարեկան հասակում մորից պրկվելով (մոր կեն-
 դանության ժամանակ ել նրա հսկողությունը փրված եր հորաբող
 վրա), դաստիարակվում է հորաբող Փափրա Պետրոզյանի մոտ:
 Հայրն աշխատում է նոր ուղղության տալ վորդու կրթությանը,
 կիրառել Ռուստոյի մեթոդը: Իրա համար նա վարձում է ապրտիստ
 շվեյցարուհի, նրա փրտելիքների ցանկից վտարում է մուչիկան,
 մոցնելով բնագիտություն, Բաթեմատիկա, աստղաբաշխություն,
 միջազգային իրավունք: վորդու ճիշդիկական դաստիարակությունը
 կազմում է հիմնականը. նրան հաջանում է շուտանտան հա-
 գուստ, պարտեցնում աստվորյան ժամը 4-ին, Բարեբիշը փում սառը
 ջրով, ստիպում վազել, ձիավարել, կրակել: Նրա յուրաքանչյուր հա-

*) Նույն տեղ, գլուխ X

Հողերը մեր բնագավառում փոխարում է հորը, փորը հրա-
պած բացահայտում է. « Բնության փափակ, փորին յես եւս տեսնո՞ւնք »:
Ի վանը փորպես ազատաւոր, սիրում է զբաղվել բազա-
քահանայութեամբ, նրան զբաղեցնում է բազաքահանայութեամբ, ձեռն-
ներն ազգայնոցը Սոսիալիզմ, նա կանոնադր ազգութե է հաճա-
խում, Զարեք ասում այնպէս, Բայց այնուհետ իր պետական, բազաքա-
հան. ու տնտեսական պլանները: Սակայն վերադառնալով 1825 թվականը
Սիանգաւայն փորում է ի վանը լավագոյն ազատաւոր հայապ-
ներն ու թերորհաները, ծանր փորձութեան վրէ ընկան նրա մտնիկ ծա-
նորները: Լիբերալ ազգայնութեան լավագոյնը ներկայացուցիչնե-
րը բզգում են դեպի կախաղան, դեպի տաճարակիր աշխատութե:
Փորձութեանը աւելանալով մնացած ազգայնները փախչում են իրենց
կալվածքները և պատապարթում այնպէս, տնտեսական գործերի վրէ
Սոսիալիզմ, Բազաքահանայութեանը: Դեռակցիան իր թանկը է ծախս-
ում, պետիսիկը համարում է ազգական ինտելիգենցիային լեզուն
այլևս չի հաճախում բռնութեամբ ուսանան կարգերը փորելուն:
Ի վանը լավագոյնը պատկանում է վերջինների թվին, նա յեւ հեռա-
նում է գյուղ, փակվում իր լավրիկում, աւելն ասում լիծում հո-
սահաւորութեան, մի տարիք ընթացում նա նիւարում է, թույն-
ունք, կուշ գալիս: « Լեզուստեթիւն սկսեց հաճախել յեկեղեցի և
պատմիրել մարտնք, յեկեղեցի սկսեց գոլորտի ընդունել (ո-
րոտեց) բաղնիսում, Զարեք ժամը 2-ին, պառկել ծածը 8-ին,
նիւրիել հին սպասարի դասարկարանութեան տակ, պետական
մարտն պրեց իր բոլոր պլանները, աւերող նախապատեթիւնը:
Վերջը նախան գալետի, սարսուռը դասարկար (սարահուկ) ա-
նաջ »: *): Լիւսալ էլ լիբերալ ի վանը խոսքերի և գործի միջև չի
յեղել ներդաշնակութեան, ինչպէս այդ հասուն է ալետորը մարտ-
կանց, դա յե սպասարում նրա պլաններն իրանտեսութեան վե-
րահաւորութեան վերաբերյալ, փորով չկիր առկային. (փորն էլ չարաւ
կիրաւելու): Դուստրի, Դեռույի վագով կրթված այդ ինտելի-
գենտը ռեալիստի տարիներն մոռանում է իր ուսուցիչների ու
մոմար, փորով հեռու, ինչպէս վարդն էլ եր նկատել կա խորը ալ-
դուրը հոր և ընթարթակ լիբերալ տեսութեանը և բարբա-
ր փորով դեպատիսիկ միջև »: Իսկ ռեալիստ բոլորովին մի-
նախախ է աւում այդ տեսութեանը եւ նա փորում է վրէ
Սիանցի հոգեկան իր աշխատութեան, այլև իր առողջութեանը: Իր-
սերը կուրապնում են նրան, դարձն. մ. Զախարաւորի ու բախ-
տին հաճախարող:

*): Նույն տեղ, գլուխ 211

« Он молится, роптал на судьбу, бранил себя,
бранил политику, свою собственую бранил все,
что ставил некогда сыну в образец: твердил,
что ни во что не верит, и молился снова;
не выносил не одного изновления одиночества
и требовал, чтоб они постоянно, днем и но-
чью, сидели возле его кресла и рассказывали
его рассказы, которые он то и дело прерывал
восклицаниями: „вы всё время, — акая
чепуха!“ »)

Փորը լավագոյն տեսնելով իր վրէ կատարված այդ թեկունը,
փորին չէր սպասում, ծրարում է թողնել լավրիկը և գնալ մոտիկա-
յի համարարան: Նա այդ իրադարձում է իր մտնիկ հետ միայն,
23 տարեկան հասակում կազմելով ուսանողական համայնութեան:
Այս նոր շրջանում նա զգում է այն փառք, վեր հասնել է նրան իր
դասարանական սխուրէր: « Բնության փափակ » սխուրէր է բու-
սակել ուսանողական շրջանի, կանանց հետ խոսելիս աշխարհ գնո-
ւին հառել: Նրան այդ դրութեանից հանում է պաշտնաւորող Գեո-
րգի Գեղեցիկ աղջիկ վարկաւա Պազլոնիան, փորն աւանանաւոր
լավրեցիկու հետ, նրա միտքն ապահովում է Բազաքահանայի միջնու-
բարձր հասարակութեան վրէ, յերկուները նփրում պարահանգիւններին:
Գեղեցիկ, պճաւեր ու աշխարհիկ այդ կինը նրան բաղ է տալիս ալե-
լի հեռու, ուր կանգն ալետի աւելում է հորդում, ուր փայլն իր գա-
գարնակներն է հաւել, նա աւաններն աւել է կապում իրաւաւի
խոսակցում, ձեռնները աղծկաւ ալլ փարիւում, մուտք գործում
այնտեղի աւանները, դաւաճանում միաւրի լավրեցիկն, փորն հ-
մանալով այդ, թողնում է կնոջ արտասահմանում և վերադառ-
նում Դուստաւայն: Նա փորում է նոր սեր աւել, կապել է Լիւսալի
հետ, աւելան կնոջ աւակընկալ վերադարձը խորտակում է այդ վրէ
չին միջը և բազաքահանայութեան վրէ կրակի հանգիստ հոր վորդին
կրակի մոտեցնելով սիրո և աւանտյան վրէ, մեծակ բաղ է տալիս
կանգնի մաւորդը, Գոշելով:

« Зрелостью одинокая старость! Догорай
беспомощная жизнь » (**).

Իրարու վրէ շատ միջոց կերպով դիտում է, վոր լավրեցիկն
ներդնում է ընթերցողին այն համարմունքը, թե նա ընդունակ է վ-
րէ, թեկուս աւանում գործ կատարելու կանգնում, այսինքն, Գոշե

*): Նույն տեղ, գլուխ 21
**): Նույն տեղ, վերաբան

լուսավորչական մտքերի արթնացումը մղելու իր ջրհալի ան-
 ջերի մեջ, Վրացիին անուր է Ռուսները: Բայց շնորհիվ արդի
 բացարձակ անգործության, Տուրգենևի կարողացել է լավրեցի
 տալ այնպես, վոր անհարմար է նրան հեղձել... նրա գրության
 դրամատիկը առաջանում է վոր թե իր անձնական թուլության
 դեմ: Միգուցե պայքարից, այլ այնպիսի գաղափարների ու բարձր հե-
 ընդհարմարից, վորոնց դեմ ուղղված պայքարն իսկապես պիտի վա-
 խեցի նրանից ուժեղ և համարձակ մարդուն: *) Տուրգենևը, ա-
 կայն, իր վեպում միայն անհատ լավրեցիու կյանքի չի, վոր վաղ-
 վում է, լավրեցիու տրագիկան հասակագույրն բնույթ ունի: Լավ-
 որիկի (լավրեցիների տոհմական կալվածք) բախշումը յեղակի չե-
 այլ տեղիկական, բնորոշման իշխանություն: Ամբողջ վեպում չի
 տրված գրական աշխատանքի վոր մի տիպ, սկսած Վարրա Դիմիտրի-
 նայից ու բարձրագույնի, ստախոսության հերոս Գեորգիևից մին-
 չև յերկուստեք աստիճանվոր Պանդինը ներկայացված են ավելի ըստ
 բացարձակի, քան թե գրական կողմից, թերե իրողությամբ: Լավրեցիու
 հանդես հեղինակը զգուշ է վարեցություն, իրախոսում է նրա
 յուրաքանչյուր հաջողությունը, ցանկալի է նրան մի քանի համար,
 և անհամարձակ լավրեցիին նրա ցանկացած հերոս չի, նա չի հա-
 յնում աշխատել և ըստ յերկուստեք խելոք աշխատանքի մեծ պայ-
 անարդյունքուն փրկությունների: Միևնույն ժամանակ Տուր-
 գենևը հեռույն, բնորոշում է տալիս իր հերոսին.

«Теперь пришел, как тебя называли, ты не считаешь
 себя разогарованным, не вольтеряешь, ты — байбак, и
 ты злостный байбак, байбак с сознанием, не на-
 ивный байбак. Наивные байбаки лежат себе на
 печи и ничего не делают, потому что не умеют
 ничего делать; они не думают ничего, а ты
 мыслящий человек и лежишь; ты можешь что-ни-
 будь делать и ничего не делаешь; лежишь со смыслом,
 брюхо кверху и говоришь: так оно и следует,
 лежать — то потому, что все люди не делают,
 все вздор и ни к чему не ведущая глупость.» *)

Միակ հերոս, վորին Տուրգենևը անպարտապահ համարում
 է ներկայացնում վորպես գրական տիպ — Լիպան է, վոր բարձր

*) Добродюбов — первое полное собр. соч., изд 1911 г. т. IV, стр. 45-46

**) «Дворянское гнездо» глава XXV

է կանգնած իր ժամանակի աշխարհիկ պնդումներ, հարստացող
 ու թերեւոր որիորդներից և ձգտում է հաղթահարել իր ջրհա-
 րարի նախապաշարունակները, արհամարհել Պանդինի պես ծառայու-
 թյան ու բարձր հասարակության մեջ հաջողությամբ ապահովված
 վան իշխանի, նախապաշարունակ տալիս է լավրեցիուն: Բայց Լի-
 վան իշխանի և զատարարության խնդան ազդեցության
 հետևանքով, չի կարողանում մինչև վերջը գնալ: Մասնախա-
 նդանով, չի կարողանում մինչև վերջը գնալ: Մասնախա-
 նդանով, ավելի ինքնուրույն, ավելի վառված ազդեցություն ունե-
 ցողից առաջին հակառակ մոր կամքի ուղղված է կապվել Ռուսների
 հետ և պատրաստակամություն է հայտնում կեղտունը, բնաժնիք
 ու հարստությունը և վաղ չհամար աշխարհիկ հետ: Յերկու-
 դե (Յելենան) հեղ աշխարհ էլ անում է, նա մինչև անգամ ին-
 տարակի հետ հեռանում է Ռուսաստանից, վորպես ինքնաբերա-
 յուն ծառայի այն գործին, վորին նվիրված է ինտարդը: Յելենա-
 յուն և ինտարդին միացնում է մի բնորոշումը գաղափար, այդ գա-
 ղափարի ֆրոնտիստությունը, մինչդեռ լավրեցիու և Լիպանի փո-
 հարակերտությունների հիմքում չկա աշխարհի պեմքան: Լավրեցիին
 հարակերտությունների հիմքում չկա աշխարհի պեմքան: Լավրեցիին
 Ռուսաստան է վերադառնում՝ հրապարակված Յելենայից և Գե-
 ումից, շնորհիվ թե ինչ բնագավառում արդի գործարար իր ուժե-
 րը, Պանդինի հարցին նա պատասխանում է, թե իսկև արդի հող
 հերկի և վորքան վարելի չե, լավ հերկի, վորին վոր իսկև է համար
 տում, վոր էլ ընթերցողը: Միևնույն ժամանակ հարցին լավրեցիին
 պատասխան էլ չի գտնում: Նույնը վերաբերում է նաև Լիպանին, նա
 ամբարշտում կերպով սիրում է լավրեցիուն, ինչպես այդ հասակ
 է անաչին անգամ սիրահարվող յերկուստեքուհուն, պատրաստ
 է կապել իր կյանքը մի անգամ արդեն անուն ազան լավրեցիու
 հետ: Բայց նրա մոտ էլ բացակայում է ինտարդի պարզորոշությու-
 նը, նա յեղ հասակորեն չի ըմբռնում, թե վոր արժանիքների հա-
 մար է սիրում լավրեցիուն: Վորքան էլ Տուրգենևը Լիպանի յե-
 տագու բայը հիմնավորելու համար նկարագրում է մանկության
 հասակում (սառ կրոնական-միստիկական պատմությունները գե-
 դեցիկի Լիպանայից, անհամարձակ ընթերցողը տարա կուսան
 բով է վերաբերվում Լիպանի վանք գնալու վճար:

«Հարկեր և պաճախներ» վեպը Տուրգենևի անործագոր-
 ծույն մեջ անհամարձակ ողակն է հանդիսանում, վորից և սո-

Վարարը բռնու՛մ էր քննադատները և քննադատչւոյն պատմութիւնն
 ունեւորողները: Վարար է նախ այն տեսակետը, վոր 60-ական
 թվականներին զեմերաշխուքի և իրերաւիպի միջև բռնկած պայքար
 ունէ՛ր Տուրգենեւը, ապա յետ վորոշումը իր գիրքը և յերկրորդ՝ վոր
 այդ վեպի շուրջը, նրա լոյս տեսնելուց հետո (լոյս տեսաւ Վառ-
 կոյի «Русский Вестник» ամսագրում 1862 թվին) բորբոք-
 ւեց ունեւոր բռնակալի այն ժամանակվա ըմբռնումը: «Հայրեր և
 անվաններ» վեպը հարձակումն յերաւրդեց հնչւեա ձայնի, այն-
 պէս էլ աղիւյ. ռաւոնչի հետեւի գնացան, Սовременник ամս-
 անալը գրաւ էրն այն վարպետ յերկաւաւարդ սերնդի ծագածներն,
 իսկ աղերը, վորոնց թվումը Կապոնովը, վարպետ Սовременник-ի
 ըմբռնումը, յերկաւաւարդ սերնդի փառաբանումը: Երբայրի հա-
 կաւակում ընկերարարութիւնը հետեւանք է այն միջանկյալ գրա-
 րէ, վոր բռնու՛մ է Տուրգենեւը, հնչւեա առհասարակ իրերաւիպի
 այդ շրջանում, Կապոնովարարութիւնը և զեմերաշխուքի միջև: Զե՛ վոր
 իրերաւիպի իրենց հասարակական-տնտեսական դուրսնաւոր, վոր-
 պէս շատագործող դասակարգի անդամներ հեղափոխութեան դեմ
 կոպտեա համար հիմնականում կողմնորոշուելով դեպի Կապոնով-
 արարութիւնը: զեպի սեփարմը, վորոշ շարքով բաղադրական իշխաւ
 շուրջանդի բաժին պատահաւ նախապահով, ռաւոնչործումը էրն
 Բոկրաւարարին: Հերիւանի, վարպետ անդաւակում վորոշ Կապոնով-
 արարի ընդերի արտահայտչի, այդ յերկուքները համապատաս-
 իան սրձաքանիք առաջադրեց յերկու լագերում:

«В литературной деятельности Тургенева
 «Отцы и дети» явились рубежом его собствен-
 ного литературного значения. По ту сторону
 стоял Тургенев, поклонившийся когда-то борот-
 ься против крепостного права, а по сю - Мур-
 генов»^{*)} геновротестующий против тех, кто тем же путем
 Եւրեպի շատ վեպը վորոշեցրեց ռաւրիպիւններին, վորը հան-
 վեա Բալլարովի տեսակ իր լագարայն ներկայացումներին ծաղրի
 ընթերցան, Բրոսովան իրերաւ Տուրգենեւի կողմից: Զիշտ է, անբա-
 ւարանութիւն շեղուել լագարայն նախ հակառակորդ Բալլարովի,
 Բալլարովի ընթերցանը անձամբ վեպը նրա պոսին երծառաւոր: Բը-
 րան ապաւորուց Կարող է ծառայել հենց այն, վոր «Հայրեր և
 անվաններ» տպագրուելու Կապոնովի արգանում, իսկ ծանար-
 րերակում և ըմբռնում ապաւորուելու Կապոնովի տպագրութիւնը:

«Справедливость требует сказать, что благово-
 ру же влияние на умы нашего соотечествен-
 ного писателя Ивана Тургенева «Отцы и дети». Нахо-
 дясь во главе современных русских талантов и по-
 зуясь симпатиею образованного русского обще-
 ста, Тургенев этим сочинением, неожиданно для
молодого поколения (курсив мой А. Г.), заклеймил
недорослей - революционеров едких именами "матер-
 жистов" и поколебал устои материализма и его пред-
 ставителей».

Տուրգենեւը ձեռնարկելով այդ յերկին, նախապահովել էր նա
 Բալլարովի պոսին Գալով «տիպ-հեղափոխականներին»: Վորոշ հա-
 սարակական Կապոնով Բալլարովի էր Կապոնով վոր թե ապաւորու-
 ւար, անպայ Կապոնովի ցնցումներին, այլ թերիւրեմով, հեղափոխու-
 յանք, մի բան, վոր իրերաւ Տուրգենեւին չէր Կարող հաճելի լինել:
 Ժամանակակիցներու մեջ, Զե. Գեոկորսովի իր իր շրջանայնների
 մեջ Կապոնով է, թե հնչւեա էր Կապոնովում նա իր ինտեր-
 տելյալ Գրգիւմով և իր վերաբերմունքը դեպի Բալլարովը:
 «Я выставляю тип, говорил он (т. е. Тургенев,
 А. Г.), который многим покажется, быть мо-
 жет, странным, потому что он еще не достаточ-
 но определен, но для меня, он уже как нельзя
 более ясен; только русская жизнь способна была
 произвести подобную мерзость...»^{*)}

Բալլարովը, հենց սկզբից ընթերցողին ներկայացուել է վոր-
 պէս «նրհիւրիւտ», նա անհնա կերպով հարձակում է վոր թե
 միայն անգլական արժեւոր վրա, այլ արժեւոր վրա ընդհանրապէս,
 նա Բալլարով է վոր միայն անգլական դասակարգի, վորոշ իշխող
 դասակարգի բարոյական նորմաները, այլ ամեն մի նորմ, վոր Կա-
 րող է գոյութիւն ունենալ, նա առում է վոր թե վորոշ Բալլարովի,
 այլ Բալլարովի ընդհանրապէս, վորովհետեւ Բալլարովին ծիւղի-
 կան ու դասակարգային առանձնահատկութիւններ նա չի ընթերցում:
 իր ժխտական վերաբերմունքի մեջ, մի ժխտում, վոր արտահայտ
 վրում է ամեն ինչի նկատմամբ, Բալլարովին ինքն դնում է (ան-
 ի ժիշտ հեղինակն է նրան դնում) այնպիսի դուրսնաւոր մեջ, յոր
 ընթերցողը տարակուսել միայն Կարող է նրա լագ հակումներինը
 Կապոնովը:

Իսկապէս ոչ է նա:

*) Шелгунов - Воспоминания, изд. 1923 г., стр. 23

*) Воспоминания, стр. 290.

Հ. Ենձեղով մարդկայն կառուցվածքի միանմանության վրա, հրաշքով նրանց միջև յեղան բարոյական (իմա դասակարգային) առանձնահատկությունները, Բազարովը չմշտմ է մարդու և կենդանու, գիտակցական և անգիտական աշխարհների տարբերությունը: Կանգնած լինելով վաղար մատերիալիզմի տեսակետին, չընդունելով վնչ մի սկզբունք, հետևելով « սկզբունքներ առհասարակ չկան» թեորդիան, Գիտակցական աշխարհի մի յերեւոյթ, մարդու համակարգին ու հակակարգին վեր է ածուծ ուղղակի զգայություն, զգայությունն է միակ իրականը, թղթաբիւր, մարդկայն ծանաշողությունն սկզբնական ու վերջնական կայունը: Բարոյի անընդունակ են նրանց ազնի խոր, ազնի հեռուն գնաց: Նրանց ծանաշողությունը սահմանափակված է իրենց զգայությունների կարողությամբ:

...Я отрицаюся отрицательного направления мысли оцужения. Мне трудно отрицать, мой мозг так устроен — и дается! Оттого мне нравятся дураки? Оттого ты любишь аблока? тоже в силу оцужения. Это все едино. Благодаря этого люди никогда не проникнут. Не всякий может это сказать, да и в будущем тоже этого не скажу.*)

Բանի վրա աւելն ինչի պատճառը զգայությունն է, Բանի վրա մարդու մտածական աշխարհը նույնապիւն է զգայականի հետ, և վերջապես, Բանի վրա բոլոր մարդիկն են ունեն ընդհանուր « ուղեղ, լյարդ, սիրտ, թոքեր» և նույնպիսի զգայություններ, ուստի և բոլորն են պիտի ունենան նույն ծաղակը, նույն եմոցիաներն ու հոգեկան պահանջները: Այդ համոզմամբ են նա շինելու Պետրովիչին առաջարկում է խմբական շփանդել փուլերով: Իր ու Պուշկինի Բանաստեղծությունների վրա, Սերգեյ զուլի հորատարկել կանանց հասարակություններ, իր հորը՝ միջոցառող: Այդպիսի տարրիականությունների համար նա դժկամություն է առաջացնում կիրառողների կալվածքում, Բերեխով է Ստրեյնովայի կողմից, Բաժանվում Սերգեյ զուլ, վարպետի վերջին որերն անպիտան ծնողների իյուրընկալ հարկի տակ, վորն իր աղբատուրյամբ ու հնարքամբ միայն տեսնալությունն են պատճառում վորդուն:

Բազարովը նիհիլիստ է, Տուրգենևի հակադրությունը հեղափոխական, նա կանգնած է տիրող հարաբերություններին:

* Նույն տեղ, էջ 141

Ներք ջախջախելու տեսակետի վրա: Սակայն Տուրգենևի դիտումնաւոր կերպով նրան դուրս է բերում վորպես հեղափոխականի խրոմիլակ, վոր միայն բանավորել Գիտե կոնսերվատիվ ազնվական Պավել Պետրովիչի հետ և ամբողջ որն առանձնացած վրաշվել Գորտերի ուսումնասիրությամբ: Վերջի վերջը մտում է հարցական, թե նա ինչ է պահանջում աշխարհից, ինչ է մարդու տիրող քաղաքական ու սոցիալական անարգարությունների մասին, Գրական է արդյոք նրա ծնունդը, թե միայն քաղաքական: Ենթ նրա միայն լուրջ հակադրությունը, Պավել Պետրովիչը պահանջում է քաղաքացի, թե ինչն է նրանց-նիհիլիստների ապաստան, միայն խոսել, թե նաև Գործել, միայն քաղաքացի, թե նաև կառուցել, նա պատասխանում է, թե իրենք ժողովրդին կոչ են անում քանդել աշխարհը, մերժել աշխարհի սկզբունք: Իսկ ինչ երանում ժողովուրդը նիհիլիստների այդ կոչի մասին, պատասխան են արդյոք նա վրադի յեղնելու և իրագործելու այն: 50-60-ական և հետագայ թղթականների գյուղացիական ապստամբությունները որպես պատասխան են տալիս: Բազարովն ինքը չի հավատում ժողովրդի ազնվությունը, ուստի մոլորիկը նրա աշխուժացման, հարեւորը, ինքն իրենից Գործադրող մարդ է: Վորն յեղն ապստամբուն տրվի այդ կեանքի իմաստ հենց մոլորիկ: Մոլորիկներն են Բազարովին նայում են վորպես ուսուցիչ, իրենց չհասկացող, լեզվազարույթամբ պարապող « Գորտերի ԲԵժիշկ», հետևապես Բազարովները չեն, վոր պիտի կարողանան գյուղացիական խռովության կապակցեցիկը լինել: Այդ տեսակետից շատ բնորոշ է այն խոսակցությունը, վոր տալիս և վերջին անգամ տեղի յե ունենում գյուղացիներից մեկի և Բազարովի միջև:

— Ну, — говорил он ему, — изложил мне свои воззрения на жизнь, братец: ведь в вас, говорят вся сила и будущность России, от вас начинается новая эпоха в истории, — вы нам дадите и язык настоящий, и законы.
— Мы же расталкаем, что такое есть ваш мир? и тот ли это самый мир, что на трех рыбах стоит?
— Это, батенька, земля стоит на трех рыбах, — успешно, с патристально добродушной неучастью одвывая, мушкет: — а против нашего,

րոպ» նշանակար հորհանութ, իրանով Բազարովի անգործու-
նելութիան մասին, Յիշտ Կերպով նշում է, Վոր այդ անգործու-
թյունը արդյունք է հասարակական պայմանների:

«...Из Базаровых, при известных обстоятельствах,
вырабатываются величайшие исторические деятели;
такие люди долго остаются молодыми, сильны-
ми и годными на великую работу... Базаров ни-
когда не сделается фанатиком, жрецом
науки... Базаров человек жизни, человек дела...
Он не примет случайной отпеченки за наступ-
ление весны и проведет всю жизнь в своей
лаборатории, если в сознании нашего общес-
тва не произойдет существенных изменений.
Если же в сознании, а следовательно и в жизни
общества (курсив мой, А.Т.) произойдет жели-
емые изменения, то тогда люди, подобные
Базарову, окажутся годными!»

(Писарев - "Базаров", т. I)

Դորրոյնը «Когда же придет наступивший
день» հորհանութ, անարդի յեղափոխելով Բազարովի, լաւագ-
յաւ, իմաստովի տիպերը և հասարակական այն պայմանները,
վորովս Մեզ գտնվում էին թշուրիան հերոսները, գրում է թէ
«այժմ հարկավոր են վոչ թէ այնպիսի մարդիկ, վորովք եւ
աժեւի բարձրացնելին Մեզ շրջապատող իրականութիւնը»,
այս պնդումներ, վորովք բարձրացնելին կամ սովորելին էին
Մեզ բարձրացնել այդ իրականութիւնն այն բանական պահանջ-
ների մակարդակին, վոր մեծ արդեւ գիտակցում ենք: Մի իսկ
բով Մեզ պետք են գործիւ վոչ թէ վերացական, եպիկուրեան
դաւորողութիւններ անող մարդիկ:») վերաբերական թշուրի-
անների դեմոկրատական քննադատութիւնը հեղա արդարիւս պա-
հանքով եւ մոտենում էր բոլոր նրանց, ովքեր համակենում էին
հանդես գալ քաղաքացիական անունը: Նրանք Բազարովի խոր-
քին ունեին յերկու մոտեցում: Կամ Բազարովը դեմոկրատ է և
Տուրգենեւին իր ազնվական դասակարգի դիրքերը յեղնելով
սեւաւրել է, վարկաբեղել հեղափոխական սերնդին: այս դեպ-
քում հեղափոխական դեմոկրատիան իր պաշտպանութիւնն ան-
պիտի անըն ծաղրելով Բազարովին (բայց այն կարծիք էին,
վոր հանդին Բազարովի Տուրգենեւին բարձրանում է Դորրոյնը

Բովին, վորպես իր ուժեղ հակառակորդներից մեկին) և մեր-
կացնի հեղինակի միակողմանիութիւնն ու թշնամանքը քաղա-
կանների նկատմամբ: Կամ եւ Բազարովը պատկանում է նույն
ազնվական դասակարգի «աժեւորդ մարդկանց» շարքին, վորին
հեղինակն ունեւել է «Նիկիիստի» վորող գծերով: այս դեպքում
հեղափոխական դեմոկրատներին մնում էր սահմանագծել Բա-
զարովի: Յերկու դեպքում եւ նրանք անբաժանելի էին Տուր-
գենեւից, նրա գրգռման: Տուրգենեւին նրա առջում կորցնում
էր իր հեղինակութիւնը Սовременник-ի շուրջը համարակրթած
և նրա հայապնները բաժանող ինտելիգենցիայի յերիտասար-
դութիւն լաւագոյն մասը Տուրգենեւին համարել իր բաղա-
բան հակառակորդը, վորի մասին խոստովանում է նա իր
«հիշողութիւնների» մէջ: Նա սկսեց միջոցներ վորոնել հաղա-
վելու առաջավոր ինտելիգենցիայի և յերիտասարդութեան հետ,
հանդես գալ նամակներով, մամուլով և «հիշողութիւններում»
ի պաշտպանութիւն Բազարովի, վորի տիպը, իբր թէ, Յիշտ չի
մեկնարանում հեղափոխական դեմոկրատական քննադատու-
թիւնը: Նա Կերպներն, Սլադեպկուն գրած նամակներում
(1862 թ.), «հիշողութիւններում» («По поводу «Отцов
и детей», 1868-69 թ.թ.) նա հայտարարում է, թէ իր հա-
մակրանքը դեպի Բազարովն է, թէ նա Բազարովին բարձր-
դասում վեպի մնացած հերոսներից, թէ իր յերկու «ուղղված
է ազնվականութեան, վորպես առաջավոր դասակարգի դեմ»
(Սլադեպկուն գրած նամակից): Երբեք այստեղ մեջբերել այդ
նամակի այն կտորները, վորովք վերաբերում են Արկադուն և
Բազարովին: Տուրգենեւին հայտարարում է, վոր ազնվականե-
րից վոչ մեկին - վոչ Արկադուն, վոչ Նիկուլայ Պետրովիչին և
վոչ եւ Պավել Պետրովիչին չի համարում իր հերոսը, շնաց-
յերեքն եւ ունեւում են լաւ հասկոյններով:

«Земетическое увещание заставило меня взять имен-
но хороших представителей дворянства, чтобы тем
вернее доказать мою тему: если сливки пло-
хи, что же молоко.

«... если читатель не полюбит Базарова со
всею его грубостью, бессердечностью, безжал-
остной сухостью и резкостью - если он его
не полюбит, повторяю 3-я не виноват, и не
достиг своей цели... Мне хотелось фигура
сумрачная, дикая, большая, до половины вырос-

*) Добролюбов - сообр. соч. изд. 1911 24, т. IV, стр. 45

шад из погубы, сильная, злобная, жесткая и все-таки
обреченная на погубель, потому что она все-таки
стоит еще в преддверии будущего... »)

Իսկ 1869 թվին «Հիշողություններում» նա ուղղակի
հայտնում է, թե ինքը վոչ-միայն մտադրություն չի ունեցել վի-
րավորել, սովոր գտել յերիտասարդ սերնդի վրա, այլ վոր ինքը
համարանք է տալուս դեպի բազարովը, շնայած վոր կեր-
պարանքին, որչեպիք դիտողության հետևանքով, հաղորդել է
անարտություն և կոպտություն: «Լինձական իմ հակուժներն
այստեղ նշանակություն չունեն, — գրում է նա. բայց հավան-
րեն հո ընթերցողներից շատերը կհարմանան, յերե ասեմ,
վոր յես, բացառությամբ արվեստի արվեստի մասին ունեցած
նրա հայացքից, բաժանում եմ համարյա նրա բոլոր սկզբունք-
ները»: *)

Այս հայտարարությունները հետապնդում էին մի հիմ-
նական նպատակ — վերականգնել իր հախճաժ հեղինակությունը,
իր լիբերալ փառքը: «Օուլա և ծես» յերկուս արտահայտ-
ված հայացքներից ու բազարովի կարիկատություններից դժ-
գոհ դարձիկաների մոտ: Նա այդ նույն ժամանակում, լիբերալ
ու պահպանողական գործիչներին գրած իր նամակներում և
խոսակցություններում շարունակում է իր բացասական կարծի-
քը հայտնել բազարովի մասին: Հետագա իր յերկու վեպերում
(«Ծես» և «Нова») Տուրգենևը շարունակեց լիբերալիզմի
դիրքերից կրակել հեղափոխական նարոդնիկների վրա, վորոնց
գործունեությունը, Տուրգենևի համոզմամբ անիմաստ է, կո-
րուսյան դատապարտված, վորի ներկայացուցիչները չեն ել-
հավատում իրենց գործի հաջողությանը: Որինակ «Նով»-ի
հերոս Նեժդանովն իր սիրած աղջկան հայտարարում է, թե
ինքը չի հավատում այն գործին, վորի համար աշխատում է.

«— Մարիանն, յես պարտավոր եմ հայտնել քեզ-
յանս, — վոր այլևս ինքս չեմ հավատում
այն գործին, վորը միայն ինքս եմ ևս: »:

Նա Մելինին գրում է, թե «այժմ ինչ մութն է առ-
ջևում և մեք յերկուսով աշխուժ ենք դեպի այդ հավատը

վերադառնալու ուղի տարին... »:

Այս ցույց է տալիս, վոր հեղափոխության համար
մարտի դուրս յեկած հերոսը հոգեմետ է դեպի գործը, դեպի

*) Тургенев - первое собр. писем, 1884 г., стр. 104-107

**) Հիշողություններ, էջ 155

ապագան: Ենթադն ներկայացնելով իր հերոսներին, Տուրգենև-
ն չնայածան եր ցույց տալ, վոր հեղափոխությունն անհեթեթա-
յուն է, անմտություն, վոր հեղափոխությամբ չէ, վոր կարելի
լինի բարելավել Ռուսաստանի տնտեսական ու բաղադրական
վիճակը և նրան դուրս բերել «յեկրոպականության» ծանա-
պարի:

«Ծես» վեպում Տուրգենևը հարվածում է մի կող-
մից արևմտականներին (Գերցերի, Ոգարյեվի ուղղություն),
մյուս կողմից՝ ժողովարարական ծայրահեղությունները: Վե-
պի դրական հերոս Պատուզկին միջոցով «լուսավորյալ արև-
մտականության» դիրքերից նա խփում է ինչպես ժողովարար-
պահպանողականներին, այնպես ել հեղափոխական դեմոկրատ-
ներին, վորոնց ծաղրանկարը տրված է հանձին Գուբարևի:
Վեպը գրված է 1867 թվին, կարակոպովի մահափորձից հետո
և արձագանգում է այդ դեպքին: Տուրգենևը ցարի ազատ-
ման առթիվ չբավականանալով իր հավատարմագրված հա-
վատիկայուններն, արտահայտելուց թերթի ու մադրանքի մի-
ջոցով, մադրանք, վորի ժամանակ, նրա ասելով «բոլոր ներ-
կա գտնվող ուսանողների միջև չի յեղել վոչ մի տարաձայնու-
յուն» և «բոլոր պապուկներն իմի յես ձուլվել, Պատուզկի-
նով Ռուսաստանն աստիճանաբար», նորին պայքարափայլու-
յան (ցարի) շնորհած ուժերովներով յեկրոպական այնչուր գա-
ղափարն է քարոզում: Եկե ինչ է ասում լիբերալ Պատու-
զկին:

«Լիբերն անգամ, յերե հարկավոր կլինի գոր-
ծի ձեռնարկել, հարցրեք ինքներդ ձեզ, թե կձա-
նայե՞ք, արդյո՞ք դուք քաղաքական թուր-
յանը՝ այդ բանի խիստ և իսկական առումով,
կտարածե՞ք, արդյո՞ք, նրա գաղափարներից մեկը,
ձեր աշխատանքն ունի, արդյո՞ք, մանկա վար-
ժական - յե վրոպական բնույթ,
վորն այժմ մեզ համար միակ արդյունավետ ու
ոգտակարն է: Եթե այգպես է — աներկյուղ ա-
ռաջ գնացե՛ք»: *)

* * *

Տուրգենևի ստեղծագործությունները ուսույց գրականու-
յան մեջ հանդիսանում են Լեյբի, պատկերավոր վոժի և մարդ-
կային բնութագրերի կերտման տեսակետից խոշոր նվաճույթ
Նրա վեպերի վարձայնությամբ գնում է այնքան հանգիստ ու համա-

*) «Ծես»

չափ ընթացող, գործողություններ առանց թռչքների ու քրն
 քուհների: Նույնը կարելի չէ ասել մարդկանց ներքին աշխարհում,
 հոգեբանության մեջ կատարվող պրոպանդերի ընթացքի մասին: Յու
 ռաբանյան փոփոխություն, վոր տեղի չէ ունենում մարդու ներ
 քանիների (հոյակերի) և վարժունքի մեջ, հոգեբանական ազդե
 նոր յերևույթ որգանապես ածուս է նախորդից, պատճառաբան
 վում ու հիմնավորվում նախորդներով: Տուրգենևի յերոսները
 չգիտեն հոգեկան ներքին փոփոխություն, նրանց վարժունքի մեջ
 անակրկալ, հանկարծակի վորքն չկա. ազնվական կյանքի բա
 վականությունների մեջ, ազատ առողջա անտեսական հոգե
 րից, նրա հերոսներն իրենց ծանաթանկն անց են կացնում հասա
 րակական, գրական ու փիլիսոփայական խոսակցություննե
 րով, վորոնց մեծ մասը կրում է վերաբան, ընդհանուր
 բնույթ: Տուրգենևին իր հերոսներին ներկայացնում է ընթեր
 ցողին չափազանց հանգամանորեն, զատերին՝ մանկություն
 նից, նույնիսկ պատից սխալ (որինակ լավրեյկին «Զոր
 Կեսեո շեզո» վեպում): Նա թեկույ ճշտու, բայց մի բանը
 պայտուն շտրիկով տալիս է հերոսի արտաքին տեսքը, վորպե
 վի ավելի լրիվ փնի նրա արթողական պատկերը: Որինակ
 Պոլորին ներկայացնում է ընթերցողին յեռակայ գծերով.
 «Вошел человек лет тридцати-пяти, высо
 кого роста, несколько сутуловатый, курдавый,
 смуглый, с лицом неправильным, но вырази
 тельным и умным, с живыми блестящими в
 темноте синими глазами, с прямыми, широкими
 носом и красиво одетыми губами. Платье на нем бы
 ло не ново и узко, словно он из некоего вы
 рос»:

Այդ ձևով նա տալիս է այն բոլոր անձանց դիմանը
 կարը, վորոնք մուտք են գործում իր վեպերի մեջ և քիչ թե
 շատ կարևոր դեր խաղում:

Տուրգենևի վրային, գույն և անավել վարպետաբ
 շարք նկարագրում է բնության տեսարանները, տալիս բը
 նութային պեյզաժները: Այդ պեյզաժներն են գալիս են լրաց
 նելու յերկի ընդհանուր կոմպոզիցիան, ամբողջականացնե
 լու հերոսին, վորի ներքին ապրումների և բնույթին յերե
 վույթների միջև ստեղծվում է ինչ վոր կապ: Բնութային մը
 բայլ պատկերները համապատասխան ռեալիստ յեն անարգ
 անում հերոսի մեջ, նրա պայծառ և անդորր յերևույթները հոգե
 վանք կամ անդորրություն են պատճառում հերոսին: Այդ յերե

վույթների, պեյզաժների նկարագրությունը տրված են պատկերա
 վոր, համոզիչ ու կենդանի, ինչպես մարդկանց դիմանկարները:
 Թե՛ ամառային թարմաշունչ անախոր, թե՛ գյուղական վու
 կեպոճված յերեկոն յերոսի մեջ ծնեցնում են քաղաք վգայում
 ներ: Տուրգենևի սիրում է հատկապես այդպիսի անդորր, ին
 գեպարար ու թռչիչ պեյզաժներ:

Было тихое летнее утро. Солнце уже доволь
 но высоко стояло на голубом небе, но поля еще
 блестяли росой: из недавно проснувшихся долин
 веяло душистой свежестью, и в лесу еще сы
 рости и не шумели, все еще распеваали ранние по
 ти
 ги.» ("Рудин")

Բայց յերեկոն մեծ հանդիպում են նրա յերկերում բնու
 յան փոփոխություն յերևույթներին, վորոնք նկարչի վրձինն ար
 ծանը նկարներ են. որինակ «Իրյուկ»-ում նկարագրված ան
 ռաբեր փոփոխիչը:

«Сильный ветер внезапно загулел в
 вышине, деревья зашумели, крупные капли дождя рез
 ко застучали, они лепали по листьям, сверге
 нула молния, гроза разразилась. Дождь по
 шил ругаться»:

Վերևում մեջ բերված փոփոխից մեկ արդեն պարզ է
 դառնում Տուրգենևի վրայական յեղուն, վոր հարուստ է,
 պարզ, պատկերավոր ու հակիրճ: Նա մի կողմից աշխատել
 է իր լեզուն վերմ պահել ֆրանսիական բաներից ու դարձվածք
 ներից, վորոնցով վորորված էր ուրա ազնվականության լե
 չուն, մյուս կողմից, չգրեկականելով գրական լեզուն, լինե
 ղելով պրոպանդիստիկական: յերկը գլուխառում էր ուսանան
 հպոր լեզուն, «Չերնոբուկով», Տուրգենևի ու Տուլստոյի լե
 չուն», վոր հատու վե՛նք էր հանդիսանում պրոպանդիստական
 մամուլի ձեռքին շահագործող դասակարգերի դեմ պայ
 քարելիս:

ԳՐԱԿՈՐԻ ԹԵՄԱ

Հեռակայությունը գրավորում արտի պատասխանել հե-
տևյալ հարցերին.

1. լեհիկի ուսմունքը հասարակչության զարգացման ա-
րերկայան և արուսական ուղիների մասին: Եկդ պայքա-
րի արտայուցումը գրականության մեջ:

2. Տուրգենևը վերադա արուսական ուղու տիպիկ
ներկայացուցիչ գեղարվեստական գրականության մեջ:

3. Դեհա են, արդյոք, « վորսորդի որագիր »-ում արված
գյուղացիների տիպերը:

4. Տուրգենևը և Ֆորտատիրական իրավունքը: Բ

5. Տուրգենևը և նարոչիկական շարժումը ինչպես
են գծված ռազմադին ինտելիգենտների պատկերները: Բա-
վարովը (Отец и дeтo) և նեժդանովը (Нoвo):

ԳՐԱԿԱՆ ՈՒԹՅՈՒՆ

I ՏՈՒՐԳԵՆԵՎ. - 1) ընտիր պատմվածքներ I հատ. (հայերեն).

2) Մուսոն.

3) Հայրեր և զավակներ (հայերեն հայերեն)

4) Нoвo.

5) Հիշողություններ.

II ԼԵՆԻՆ - Тoмyтu гpафa Гейдена (тoм XII,
стр. 9-10).

" - Аграрная программа с. г. первой
русской революции т. XI.

" - Крестьянская реформа и пролетар-
ско - крестьянская революция, т. XV.

III ИППОЛИТ. - Политический роман 60-х годов
(«Литература и марксизм», № 4,
1931 г.).

" - Тургенев и Чернышевский («про-
летарская литература», № 4, 1931 г.).

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0322055

